

УДК 339.9

JEL Classification F15, F17

Ірина Ковова, к.е.н., доц.

(доцент каф. обліку і оподаткування, Державний університет інфраструктури та технологій)

ORCID ID: 0000-0003-3545-0055

Наталія Чайка, студент

(магістр каф. обліку і оподаткування, Державний університет інфраструктури та технологій)

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕКСПОРТНО-ІМПОРТНИХ ОПЕРАЦІЙ УКРАЇНИ

В статті розглянуто поточний стан експортно-імпортних операцій України та тенденції його зміни за останні 5 років. Проведено дослідження в розрізі країн експортерів та імпортерів та основних статей експорту та імпорту товарів і послуг. Визначено основні тенденції, що сформувались внаслідок підписання Угоди про асоціацію України та Європейського Союзу в 2014 році та агресії з боку Російської Федерації і запровадження торговельних санкцій. Отримані дослідження подано у вигляді групування ТОП-10 за визначеними напрямками та проілюстровано структурними і динамічними діаграмами. Дослідження дозволило констатувати про проведення заміщення основних каналів імпорту та експорту в бік Європейського Союзу й інших ринків збуту та постачання. Це в свою чергу дало можливість визначити зменшення залежності від російських ринків збуту. Виявлені загальні тенденції дають чітке уявлення про зрушення в торговельному балансі країни, що сприятиме її подальшому розвитку та виходу з кризи. Однак, також встановлено основні негативні елементи структури вітчизняного експорту, що знижує конкурентоспроможність України в світовому економічному просторі, зокрема переважно його сировинна структура. Визначені показники покриття експорту товарів і послуг по основних країнах-контрагентах.

Ключові слова: експорт, імпорт, Україна, зовнішня торгівля, торговельний баланс, Європейський Союз, Російська Федерація.

Постановка проблеми. Сучасна економічна ситуація в Україні формується під впливом позитивних та негативних чинників у зовнішньоекономічній діяльності. Зокрема основними з них є агресія Російської Федерації (РФ), наслідком якої є анексія Автономної Республіки Крим та часткова окупація певних територій Донецької та Луганської областей. Накладання торговельних та інших санкцій на Російську Федерацію призвело до звуження певних ринків збуту для деяких видів

© Ковова І. С., Чайка Н. М., 2019

вітчизняних товарів та послуг, а також обмеження деяких категорій імпорту, основним імпортером яких виступала Російська Федерація.

Підписання Угоди про асоціацію України з Європейським Союзом (ЄС) мало на меті розширення ринків збуту вітчизняних товарів та зняття бар'єрів для вільного пересування товарів та послуг між Європою та Україною. Протягом останніх п'яти років вітчизняні підприємства активно освоювали нові напрями збуту та постачання. Однак питання чи достатньо докладених зусиль та як це відбивається на вітчизняній економіці станом на 2019 рік наразі залишається не до кінця дослідженим.

Аналіз останніх досліджень та публікацій показав, що в різний час аналізу експортно-імпортного потенціалу України присвятили свої роботи В. Далик, Н. Дуляба, А. Задоя, Н. Калюжна, Т. Краснодар, С. Кулицький, О. П'янова, О. Ралко, І. Стебляно та інші. Передусім їх роботи є аналітичними та в загальних рисах описують зовнішню торгівлю України до певного періоду, що станом на 2019 рік є трохи застарілими. На вільний рух товарів в рамках асоціації України з ЄС звернули увагу О. Малишкін, С. Семенова, В. Карєв, С. Шуляренко, О. Шпирко та В. Віцен, котрі розглядали експортно-імпортні операції з боку непрямого оподаткування та його впливу на торговельний баланс.

Невирішена раніше частина загальної проблеми полягає в відсутності комплексного аналізу експортно-імпортних операцій за останні роки в роботах вищезгаданих вчених.

Мета статті. Провести комплексний аналіз стану експортно-імпортних операцій України в період з 2014 по 2018 роки та виявити основні тенденції до змін в торговельному балансі під впливом Угоди про асоціацію з ЄС.

Викладення основного матеріалу. Враховуючи вищезгадані політичні фактори відмітимо, що в цілому, незважаючи на агресію РФ в 2014 році, обсяги експорту та імпорту залишались на достатньо високому рівні. Однак з 2015 року відмічається падіння як експорту, так і імпорту товарів. Зворотну тенденцію має експорт та імпорт послуг, який нарощується щороку. Звернемо увагу, що загальний торговельний баланс, що був додатнім протягом 2014-2016 років поступово став негативним завдяки значному зростанню імпорту товарів (табл. 1).

Таблиця 1. Загальні тенденції торговельного балансу України в 2014-2018 роках, тис. дол. США

Показник	2014	2015	2016	2017	2018
Експорт товарів	53901689	38127149	36361711	43264735	47339935
Імпорт товарів	54428716	37516443	39349797	49607174	57141042
Експорт послуг	7309139	8420848	9631371	10446640	11854788
Імпорт послуг	4737678	4988462	5304654	5359216	5806223
Експорт, усього	61210828	46547997	45993082	53711375	59194724
Імпорт, усього	59166394	42504905	44654451	54966390	62947265
Торговельний баланс	2044434	4043092	1338630	-1255014	-3752541

Джерело: складено авторами на підставі статистичних даних [4].

Однак ці загальні тенденції не дають повного розуміння зрушень, що відбуваються в зовнішній торгівлі України. Розглянемо структуру торговельного балансу країни у розрізі основних експортерів, імпортерів та категорії основних товарів і послуг.

Визначимо ТОП-10 основних країн експортерів товарів та послуг з 2014 по 2018 рр. на рис. 1 та 2.

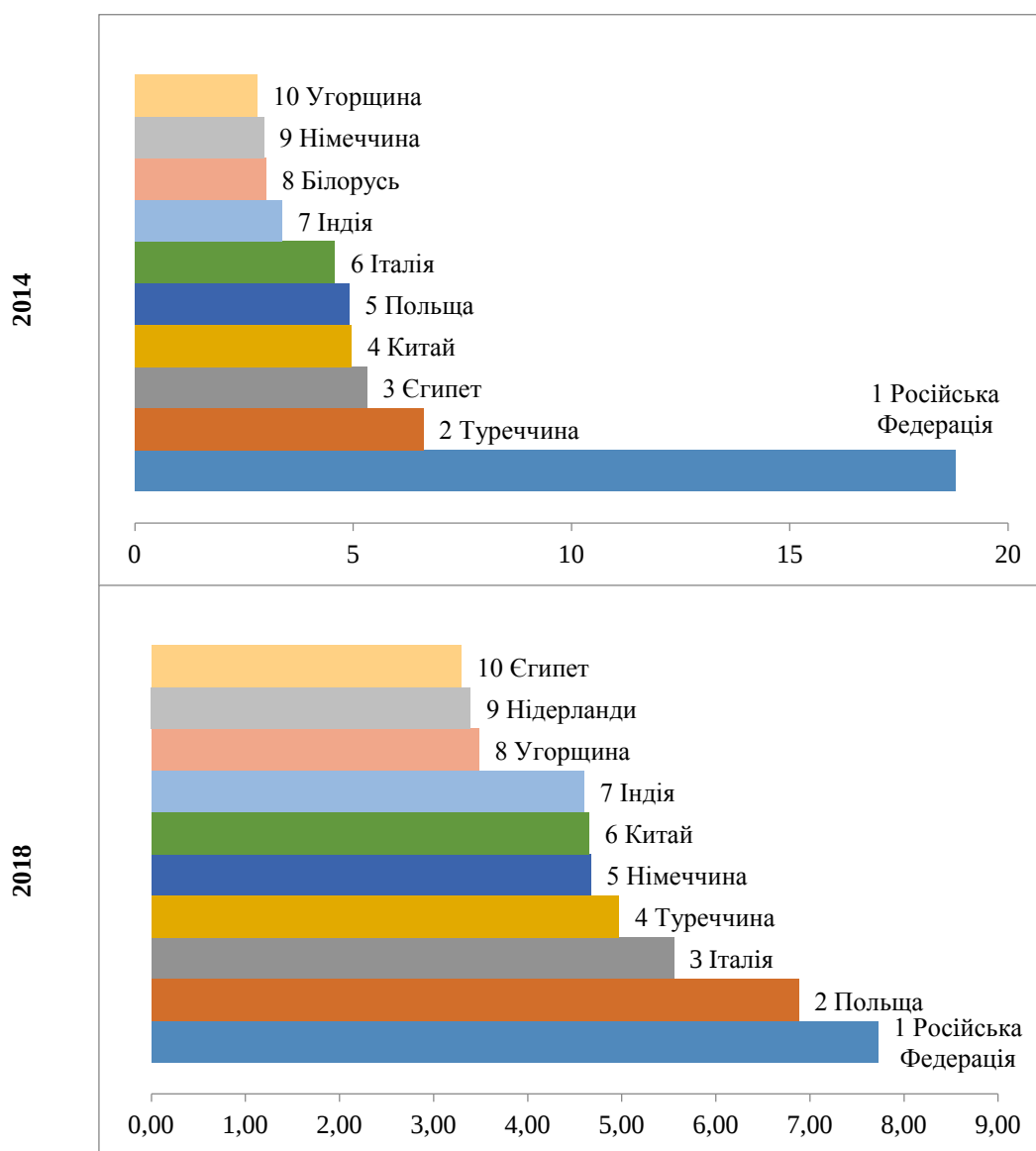

Рисунок 1. Зміни у ТОП-10 країн експортерів українських товарів з 2014 по 2018 рр., тис. дол. США

Джерело: складено авторами на підставі статистичних даних [4].

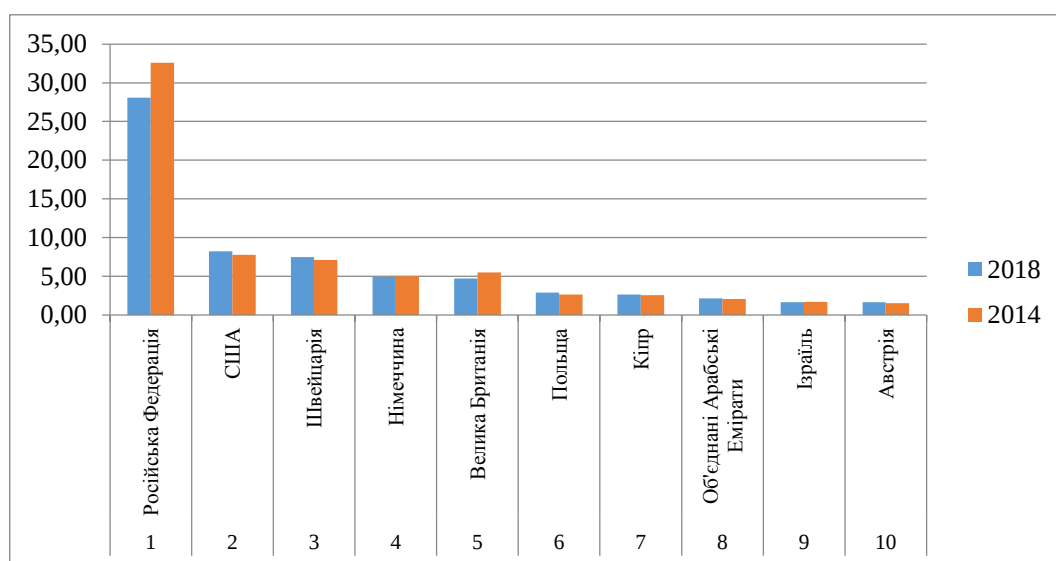

Рисунок 2. Зміни у ТОП-10 країн експортерів українських послуг з 2014 по 2018 рр., тис. дол. США

Джерело: складено авторами на підставі статистичних даних [4].

Варто звернути увагу на те, що Російська Федерація, якщо брати країни окремо, і надалі посідає перше місце серед країн покупців вітчизняних товарів, однак з 18,8% в структурі експорту в 2014 році її частка знизилась до 7%. Також втратили свої позиції Єгипет та Білорусь. Експорт товарів змістився в бік країн Європейського Союзу, а сумарний експорт товарів до ЄС з 25% у 2014 році зріс до 35%. Зазначимо також, що експорт товарів за останні 5 років скоротився і наразі не досягнув рівня 2014 року, нині він становить лише 88% від нього.

Щодо експорту послуг, то відмітимо, що лідером як в 2014 р., так і в 2018 р. залишається Російська Федерація, однак частка експортованих послуг зменшилась більш ніж на 4% на користь США та Швейцарії. На відміну від експорту товарів експорт послуг має чітку планомірну тенденцію до зростання всі п'ять років з середнім приростом близько 13%. Станом на 2018 р. він зріс на 62% щодо 2014 р.

Відзначимо, що структура експорту товарів за вказані роки змінилась не значно. На рис. 3 можемо спостерігати, що першість як в 2014 так і в 2018 році тримають недорогоцінні метали та вироби з них та продукти рослинного походження. Частка цих двох статей товарного експорту як в 2014 р. так і в 2018 р. становить близько 45% у сукупності, що свідчить про сировинну структуру вітчизняного експорту. Така структура є вкрай негативною для економіки України, оскільки сировина як товар має низьку додану вартість і залежить від коливань цін на світових ринках. Зміщення в бік товарів з високою доданою вартістю за останні роки так і не відбулось. Для прикладу частка експорту машин та обладнання за останні 5 років скоротилась на 18%, а продукції хімічної промисловості знизилась майже вдвічі. Експорт літальних апаратів, плаваючих засобів та засобів наземного транспорту скоротився на 55%. Водночас експорт олій та жирів зріс на 17% за вказаний період, а деревини та виробів з неї на 18%, не дивлячись на мораторій на вивіз лісу.

Задекларовані напрями на інноваційний розвиток економіки та перехід від сировинного постачальника на конкурентоздатного гравця на світовому ринку готових товарів поки не відбувся. Певною мірою це пов'язано з тим, що в умовах війни частина техніки і технологій, що призначалась на експорт, задіяна в переоснащенні збройних сил України.

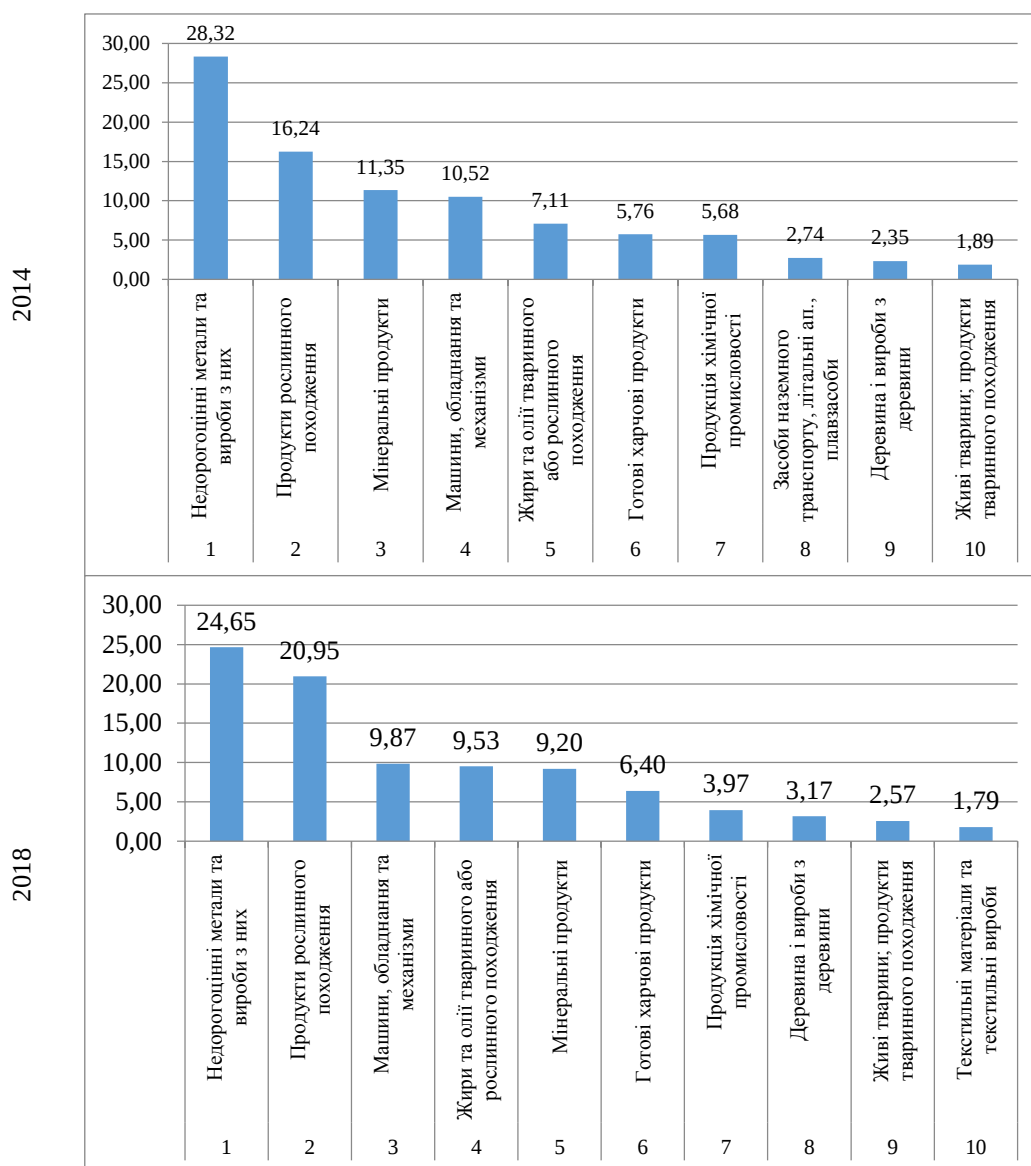

Рисунок 3. Зміни у ТОП-10 статей експорту українських товарів з 2014 по 2018 рр., %

Джерело: складено авторами на підставі статистичних даних [4].

Щодо змін в статтях експорту послуг (рис. 4), то відмітимо, що за останні п'ять років вони майже не змінилися. Транспортні послуги займають близько 50% в їх загальній структурі. Послуги у сфері інформаційних технологій та переробки матеріальних ресурсів становлять близько 33% в структурі експорту. На всі інші припадає близько 27% в структурі вітчизняного експорту послуг. Позитивною тенденцією є те, що експорт послуг динамічно зростає по всіх статтях з 2014 по 2018 рр.

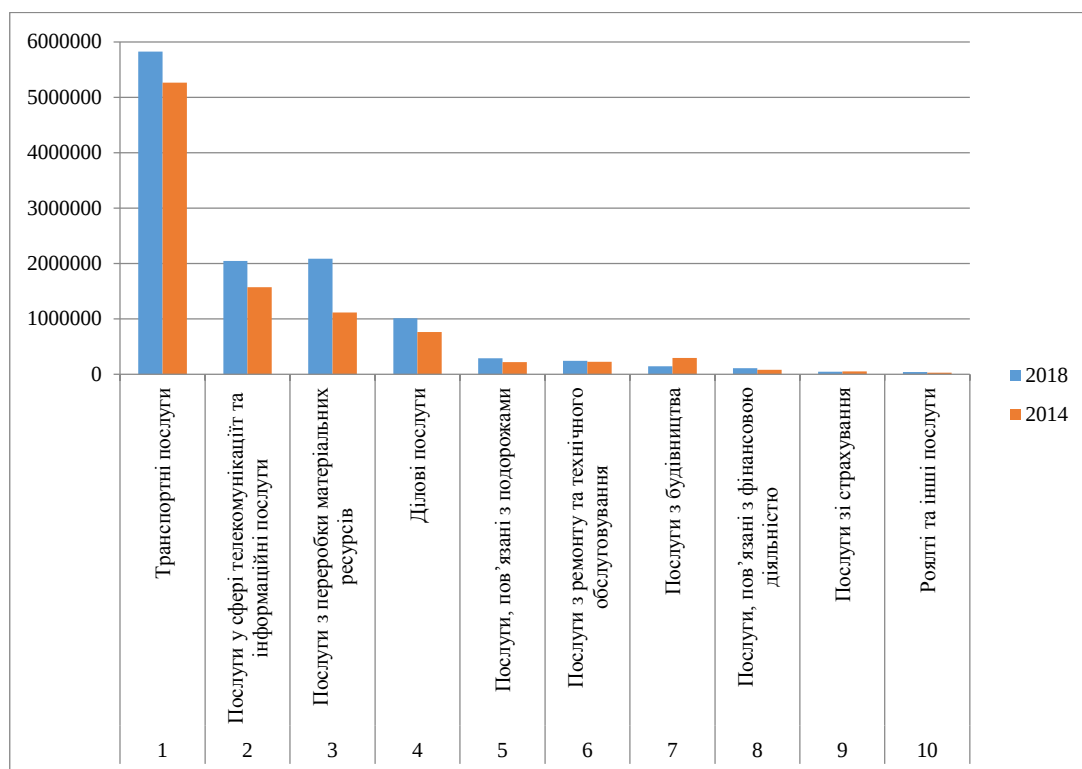

Рисунок 4. Зміни у ТОП-10 статей експорту українських послуг з 2014 по 2018 рр., %

Джерело: складено авторами на підставі статистичних даних [4].

Щодо імпорту товарів то, відмітимо, що основними імпортерами товарів як в 2014 р. так і в 2018 р. залишаються Російська Федерація, Китай, Німеччина, Білорусь, Польща, США та Італія (рис. 5).

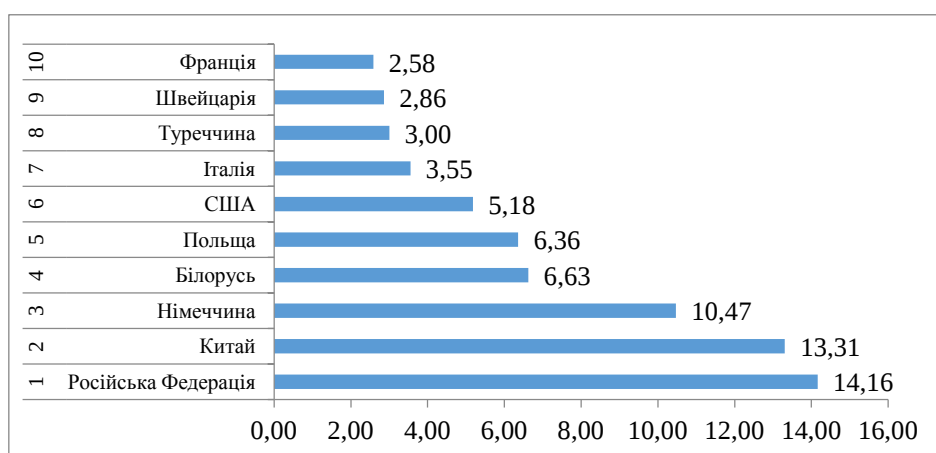

Рисунок 5. ТОП-10 країн імпортерів товарів для України в 2018 р., %

Джерело: складено авторами на підставі статистичних даних [4].

Однак, відмітимо, що імпорт товарів з Російської федерації зменшився на 37% за останні п'ять років, в той час як з Китаю та США зріс на 37% та 40% відповідно. Найбільше зростання зафіксовано в імпорті товарів зі Швейцарії, який за останні роки зріс в понад три рази. Понад 10% зріс імпорт з країн Європейського Союзу, що в середньому відповідає зростанню експорту в ЄС. Зазначимо, що коефіцієнт покриття експорту товарів (співвідношення між експортом до окремих країн та імпортом з них) також зазнав значних коливань за останні п'ять років (табл. 2).

Таблиця 2. Коефіцієнт покриття експорту товарів, відносний показник

Країна	2018	2014	Динаміка абсолютна (+/-)
Російська Федерація	0,45	0,77	-0,32
Китай	0,29	0,35	-0,06
Німеччина	0,37	0,30	0,07
Білорусь	0,34	0,41	-0,06
Польща	0,90	0,86	0,04
Франція	0,36	0,42	-0,06
Італія	1,29	1,64	-0,34
Туреччина	1,37	2,74	-1,37
Угорщина	1,30	1,03	0,27
Чехія	0,85	1,12	-0,28
Нідерланди	2,07	1,45	0,62
Іспанія	2,18	1,92	0,26

Джерело: складено авторами на підставі статистичних даних [4].

Позитивний приріст показує, що експорт до вказаної країни зростає швидшими темпами, ніж імпорт з неї, а значення коефіцієнта більше одиниці вказує на те, що в певну країну ми експортуємо більше, ніж імпортуємо з неї, що є досить позитивним для вітчизняної економіки.

На підставі даних табл. 2 спостерігаємо негативні тенденції в співвідношенні експорту з імпортом до Російської Федерації, Китаю, Франції, Туреччини та Чехії. Незважаючи на санкції, в 2018 році Україною придбано товарів в Російській Федерації на 65% більше ніж експортовано до неї. Позитивна динаміка відмічена у торгівлі з Іспанією, Нідерландами, Угорщиною та Польщею. Зокрема експорт до Іспанії та Нідерландів більш ніж вдвічі переважає імпорт товарів з них, та має позитивний приріст.

Варто зазначити, що понад 24% імпорту складають мінеральні продукти, тобто переважно нафта, газ та продукти їх переробки. Понад 20% машини та обладнання та комплектуючі частини, 16% продукти хімічної промисловості та 7% наземні транспортні засоби і літальні апарати. Як бачимо зі структури імпорту, основними напрямками є енергоносії та високотехнологічна продукція, що має високий відсоток доданої вартості, що в сукупності складають 68% всього імпорту товарів.

Щодо імпорту послуг, відмітимо, що перелік основних імпортерів також залишився незмінним протягом останніх п'яти років (рис. 6).

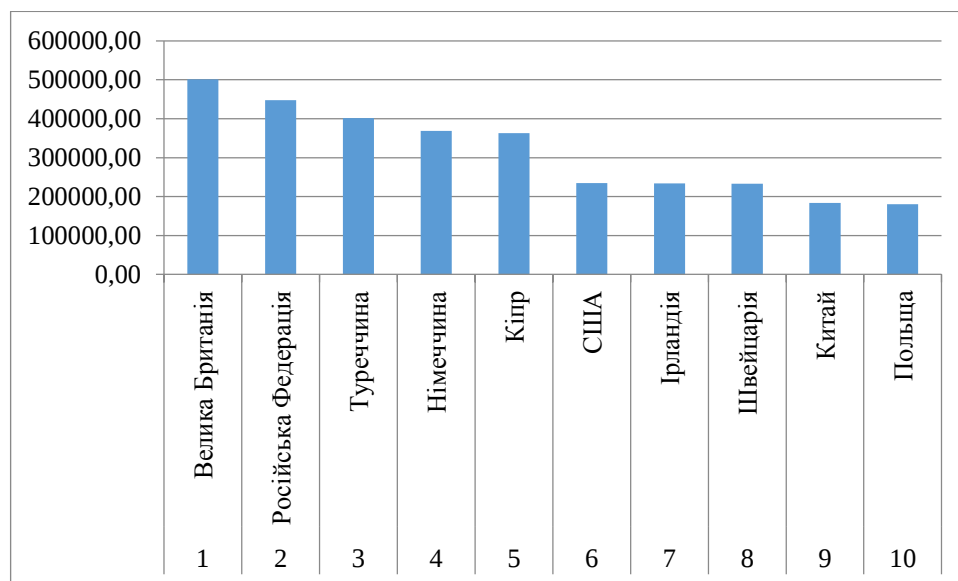

Рисунок 6. ТОП-10 країн імпортерів послуг для України в 2018 р., %

Джерело: складено авторами на підставі статистичних даних [4].

Структура імпорту послуг за п'ять років не змінилась. Як в 2014 р. так і в 2018 р. році основними напрямками залишаються транспортні, ділові та послуги, пов'язані з організацією подорожей, та державні й урядові послуги. В сукупності вони становлять близько 70% в структурі всіх імпортованих послуг як в 2014 р. так і в 2018 р.

Відмітимо, що коефіцієнт покриття експорту послуг, також зазнав значних змін (табл. 3). Зокрема, покращилось співвідношення між експортом та імпортом з такими країнами, як США – втричі, з Російською Федерацією на 122%, Швейцарією на 46%, Великою Британією на 28% та Польщею на 24%. Незначно погіршилось співвідношення між експортом та імпортом послуг до Кіпру, за 5 років всього на 8%. Тож у порівнянні з товарами, тенденції в експорті та імпорті послуг сформувались на користь України.

Таблиця 3. Коефіцієнт покриття експорту послуг, відносний показник

Країна	2018	2014	Динаміка абсолютна (+/-)
Велика Британія	1,11	0,83	0,28
Російська Федерація	7,44	6,22	1,22
Німеччина	1,58	1,44	0,14
Кіпр	0,86	0,94	-0,08
США	4,16	0,97	3,19
Швейцарія	3,81	3,36	0,46
Польща	1,90	1,67	0,24

Джерело: складено авторами на підставі статистичних даних [4].

Якщо визначити загальне співвідношення між сукупним експортом та імпортом з основними країнами-контрагентами України, то спостерігатимемо, що по всіх контрагентах сформувалась негативна тенденція з превалювання імпорту над експортом, і за останні п'ять років ситуація не покращилась (рис. 7)

В цілому ситуація з комплексним експортом та імпортом товарів і послуг за останні п'ять років покращилась по відношенню з такими країнами як Польща та Російська Федерація, з усіма іншими основними контрагентами ситуація лише погіршилась.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, варто відмітити, що виявлені в ході дослідження тенденції поки складаються не на користь вітчизняної економіки.

Проведене дослідження дозволило констатувати наявність як негативних, так і позитивних тенденцій в зовнішньоекономічній діяльності України після подій 2014 р. Зокрема, серед негативних тенденцій зазначимо переважання імпорту над експортом та негативний торговельний баланс України протягом останніх двох років. Не зважаючи на відкриття нових ринків збуту, після підписання Угоди про асоціацію з ЄС, Російська Федерація все ще залишається найвагомим контрагентом України, а компенсувати втрачений експортний потенціал поки ще не вдалось. Турбує незмінна сировинна складова вітчизняного експорту, що не йде на користь країні, бо ми переважно є постачальником товарів з низькою доданою вартістю.

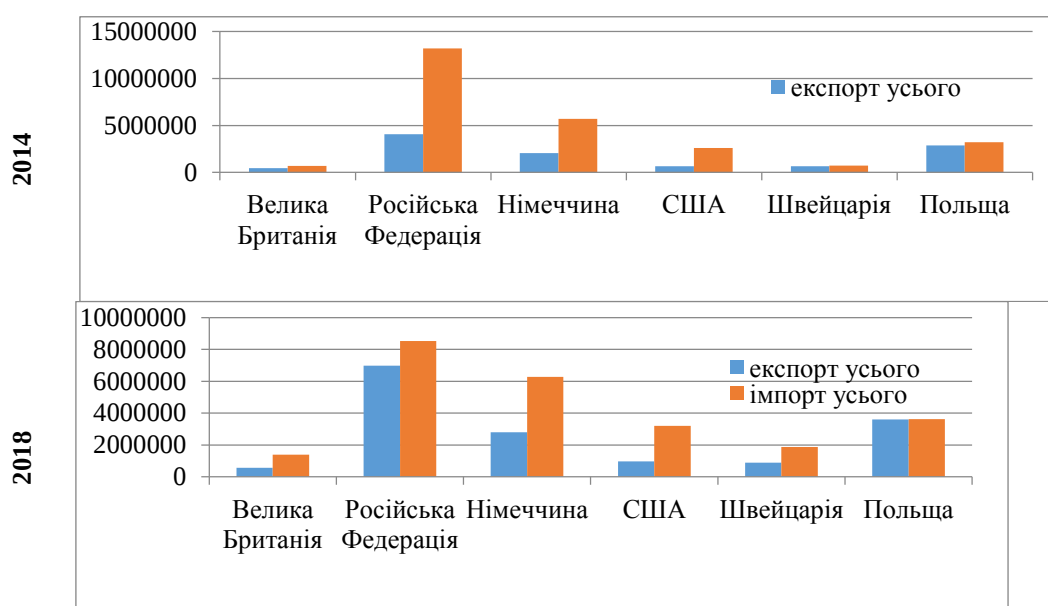

Рисунок 7. Зміни у експортно-імпортних операціях з основними країнами-контрагентами України, тис. дол. США

Джерело: складено авторами на підставі статистичних даних [4].

Однак, незважаючи на вказані негативні тенденції, позитивним є щорічний приріст експорту послуг та його превалювання над їх імпортом. Тож зважаючи на виявлені тенденції необхідно розширювати ринки збуту вітчизняних високотехнологічних товарів та надалі поглиблювати співробітництво у експорті послуг.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гармонізація бухгалтерського обліку та оподаткування на підприємствах України в контексті нормативів ЄС : монографія [О.І. Малишкін, К.В. Безверхий, І.С. Ковова, С.М. Семенова, С.М. Шуляренко, В.П. Карев]; за наук. ред. О.І. Малишкіна; Державний університет інфраструктури та технологій. Київ: ВД «АртЕк», ДУІТ, 2018. 418 с.
2. Далик В., Дуляба Н. Зовнішня торгівля України: реалії та перспективи розвитку. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2016. Вип. 7. Ч. 1. С. 110–113.
3. Задоя А. Зовнішня торгівля України: сучасні масштаби, структура і тенденції. Академічний огляд. 2016. № 2 (45). С. 110–117.
4. Зовнішня торгівля України товарами. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu_u/zed.htm (дата звернення 20.06.2019).
5. Калужна Н. Зовнішня торгівля України: методологія дослідження. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2017. № 1. С. 16–31.
6. Краснодєд Т.Л. Аналіз експортно-імпортних операцій України на сучасному етапі. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2018. № 22, Ч. 2, с.32-35
7. Кулицький С. Питання трансформації української зовнішньої торгівлі на сучасному етапі. Україна: події, факти, коментарі. 2015. № 23. С. 49–59.
8. П'янова О., Ралко О. Зовнішня торгівля України: проблематика структурних змін та пріоритетів. Економіка і суспільство. 2016. Вип. 5. С. 65–71.
9. Стеблянюк І.О. Географія зовнішньої торгівлі України та її вплив на структурний розвиток національної економіки. Економіка та управління національним господарством. Вип. 11. 2016, с. 107-112

10. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. URL: <http://www.kmu.gov.ua/> (дата звернення 20.06.2019).

11. Kovova, I., Malyshkin, O. (Ukraine), Vicen, V. (Slovakia), Shulyarenko, S., Semenova, S., & Shpyrko, O. (Ukraine). Value added tax: effective nessand legal regulation in Ukraine and the European Union. Economic Annals-XXI, Volume 171, Issue 5-6, P. 4-14, October 03, 2018 doi: 10.21003/ea.V171-01

REFERENCES

1. Malyshkin, O.I, Bezverkhyy, K.V., Kovova, I.S., Semenova, S.M., Shulyarenko, S.M. and Karyev, V.P. (2018), Harmonizatsiya bukhhaltens'koho obliku ta opodatkuvannya na pidpryyemstvakh Ukrayiny v konteksti normatyviv YES [Harmonization of accounting and taxation at Ukrainian enterprises in the context of EU standards] State University of Infrastructure and Technology. Kyiv. 418p.
2. Dalyk, V., Dulyaba, N. (2016), "Foreign Trade of Ukraine: Realities and Prospects of Development", Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu, vol.7, part 1, pp. 110-113
3. Zadoya, A.(2016), "Foreign Trade of Ukraine: Contemporary Scale, Structure and Trends", Academic review, vol. 2(45). pp. 110-117
4. Foreign trade of Ukraine goods. Available at: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/zed.htm (Accessed 20.06.2019)
5. Kalyuzhna, N. (2017), "Foreign Trade of Ukraine: Research Methodology", Foreign Trade: Economics, Finance, Law, vol 1, pp. 16-31
6. Krasnodyed, T.L. (2018), "Analysis of export-import operations of Ukraine at the present stage", Scientific herald of Uzhgorod National University. Uzhgorod. Vol. 22, part 2. pp. 32-35
7. Kulytskyi, S. (2015), "The issue of the transformation of Ukrainian foreign trade at the present stage", Ukraine: events, facts, comments, vol. 23. pp. 49-59
8. Piankova, O. and Ralko, O. (2016), "Foreign Trade of Ukraine: Problems of Structural Change and Priorities", Economics and Society, vol.5, p. 65-71
9. Steblyanko, I.O. (2016), "Geography of Ukraine's Foreign Trade and its Impact on the Structural Development of the National Economy", Economics and management of the national economy, vol. 11. p.107-112
10. Association Agreement between Ukraine and the European Union, Kyiv. Available at: <http://www.kmu.gov.ua> (Accessed 20.06.2019)
11. Kovova, I., Malyshkin, O. (Ukraine), Vicen, V. (Slovakia), Shulyarenko, S., Semenova, S., & Shpyrko, O. (Ukraine). Value added tax: effective nessand legal regulation in Ukraine and the European Union. Economic Annals-XXI, Volume 171, Issue 5-6, pp. 4-14, October 03, 2018 doi: 10.21003/ea.V171-01

Ірина Ковова, к.э.н., доц. (доцент каф. «Учет и налогообложение», Государственный университет инфраструктуры и технологий)

Наталья Чайка, студент

(магистр каф. «Учет и налогообложение», Государственный университет инфраструктуры и технологий)

СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ЭКСПОРТНО-ИМПОРТНЫХ ОПЕРАЦИЙ УКРАИНЫ

В статье рассмотрено текущее состояние экспортно-импортных операций Украины и тенденции его изменения за последние 5 лет. Проведено исследование в разрезе стран экспортеров и импортеров и основных статей экспорта и импорта товаров и услуг. Определены основные тенденции, которые сформировались в результате подписания Соглашения об ассоциации Украины и Европейского союза в 2014 году и агрессии со стороны Российской Федерации и введения торговых санкций. Полученные исследования представлены в виде группировки ТОП-10 по определенным направлениям и проиллюстрировано структурными и динамическими диаграммами. Исследование позволило констатировать о проведении замещения основных

каналов импорта и экспорта в сторону Европейского союза и других рынков сбыта и снабжения. Это в свою очередь позволило определить уменьшение зависимости от российских рынков сбыта. Выявленные общие тенденции дают четкое представление о сдвиге в торговом балансе страны, что будет способствовать ее дальнейшему развитию и выходу из кризиса. Однако, также установленные основные негативные элементы структуры отечественного экспорта, снижающие конкурентоспособность Украины в мировом экономическом пространстве, в частности преимущественно его сырьевая структура. Определены показатели покрытия экспорта товаров и услуг по основным странам-контрагентам.

Ключевые слова: экспорт, импорт, Украина, внешняя торговля, торговый баланс, Европейский Союз, Российская Федерация.

Iryna Kovova, Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor (Associate Professor at the department of accounting and taxation, State University of Technology and Infrastructure)

Nataliya Chayka, student

(Magister at the department of accounting and taxation, State University of Technology and Infrastructure)

STATE AND PROSPECTS FOR DEVELOPMENT OF EXPORT-IMPORT OPERATIONS OF UKRAINE

The article examines the current state of export-import operations of Ukraine and tendencies of its change over the past 5 years. The research was conducted in the context of the countries of exporters and importers and the main articles of export and import of goods and services. The main tendencies formed as a result of the signing of the Association Agreement between Ukraine and the European Union in 2014 and the aggression on the part of the Russian Federation and the introduction of trade sanctions are determined. The obtained research is presented in the form of the grouping of the TOP-10 in the determined directions and illustrated by structural and dynamic charts. The study made it possible to state that the main channels of import and export have been substituting for the European Union and other markets for sale and supply. This, in turn, made it possible to determine the reduction of dependence on Russian markets. Despite the opening of new markets, after the signing of the Association Agreement with the EU, the Russian Federation remains the most important counterpart of Ukraine, and the compensation of lost export potential has not yet been achieved. The revealed general trends give a clear idea of the shifts in the country's trade balance, which will further its development and overcome the crisis. However, the main negative elements of the structure of domestic exports are also established, which reduces Ukraine's competitiveness in the world economic space, in particular its raw material structure. Indicators of coverage of exports of goods and services by major counterparties are determined. Therefore, in view of the identification of the trends, it is necessary to expand the markets for domestic high-tech goods and to further deepen co-operation in the export of services.

Keywords: export, import, Ukraine, foreign trade, trade balance, European Union, Russian Federation.